

Razvoj Siscije od uspostave rimske vlasti do kraja vladavine cara Dioklecijana

Mađarac, Danijela

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:314332>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-12-11**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Studij Pedagogije i Povijesti

Danijela Mađarac

Razvoj Siscije od uspostave rimske vlasti do kraja vladavine cara

Dioklecijana

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jasna Šimić

Osijek, 2017. godine

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Studij Pedagogije i Povijesti

Danijela Mađarac

**Razvoj Siscije od uspostave rimske vlasti do kraja vladavine cara
Dioklecijana**

Završni rad

Znanstveno područje Humanističke znanosti, Znanstveno polje Povijest,

Znanstvena grana stara povijest

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jasna Šimić

Osijek, 2017. godine

SAŽETAK

Sisak geografski pripada panonskoj regiji koja obuhvaća jugozapadni dio panonske nizine. Ima važan strateški položaj, stoga se može zaključiti da je bio pažljivo odabran kao mjesto naseljavanja. Naseljen je još od prapovijesnih vremena. U početku je postojalo naselje Segestika koje su Rimljani pokušavali nekoliko puta osvojiti zbog značajnog strateškog položaja. Nije još razjašnjeno kada je prestalo postojati naselje Segestike, a kada se počela razvijati Siscija. Segestika je konačno osvojena 35. god. pr. Kr. prilikom Oktavijanova pohoda. Tada se u izvorima više ne spominje Segestika nego samo Siscija. Ona je postala važna rimska točka u Panoniji. Siscija je imala veliki značaj i za vrijeme batonskog ustanka. Tada se učvršćuje kao važno vojno središte. Nakon odlaska vojske Siscija počinje živjeti kao važno gradsko središte. U vrijeme cara Vespazijana Siscija dobiva status kolonije. Za cara Dioklecijana doživljava novi procvat. U sukobu Konstancija II s Magnencijem Siscija je opljačkana i uništena i nakon toga više se nije oporavila. U Sisciji su bili razvijeni mnogi obrti. Ističe se kovnica novca koja je imala veliki značaj. Također, u Sisciji je djelovala i kršćanska zajednica, a ističe se mučenik sv. Kvirin.

KLJUČNE RIJEČI: Rimljani, Siscija, razvitak, zanatska proizvodnja, izgled grada

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. SISAK PRIJE RIMSKE VLASTI	2
3. OSVAJANJE SISIJE.....	4
4. OD TIBERIJA DO DIOKLECIJANA	6
5. IZGLED ANTIČKE SISIJE.....	10
5.1. PROMET	13
6. ŽIVOT U SISIJI.....	14
6.1. KOVNICA NOVCA	16
7. ZAKLJUČAK.....	17
8. LITERATURA.....	19

1. UVOD

Utjecaj Rimljana na hrvatske zemlje je vrlo značajna tema kojoj se treba posvetiti i nastaviti je istraživati kako bismo dobili sveukupnu sliku kako se odvijao život na našim prostorima u vrijeme najveće rimske moći. Također je bitno razjasniti kako su reforme koje su se događale u Carstvu utjecale na hrvatske zemlje. Rimljani su svojim utjecajem potaknuli razvoj mnogih krajeva. Stoga smatram da je Siscija primjer koji pokazuje utjecaj Rimljana na ove prostore. U prvom dijelu ću razjasniti položaj Siska i zašto je bio toliko važan još od prapovijesnih vremena. Nadalje, objasnit ću zašto su Rimljani pokušavali osvojiti Segestiku nekoliko puta. Također je važno razjasniti odnos Segestike i Siscije i što pojedini autori govore o njima. U drugom poglavlju ću opisati kako je teklo osvajanje Segestike i kako ju je na kraju Oktavijan uspio osvojiti. Tu je važno opisati kako je stanovništvo reagiralo na taj napad. U sljedećem poglavlju ću kronološki opisati kako se Siscija počela razvijati kao rimski grad. Potrebno je razjasniti kako su pojedini vladari i njihove reforme utjecale na razvoj grada. Također je važno napomenuti kada je bila vojno uporište, a kada se počinje razvijati kao pravo gradsko središte. Na kraju ću razjasniti koji je bio utjecaj Dioklecijana i kako se Siscija razvijala u njegovo doba, te što je nakon njega utjecalo na smanjenje siscijskog razvoja. Tu je potrebno nešto reći i o kršćanskim zajednicama. U četvrtom ću poglavlju opisati kako je grad izgledao, o gradnji objekata u gradu koji su također bili značajni za razvoj te o prometu. U petom ću poglavlju pisati o životu u njoj. Tu treba spomenuti što su ljudi radili i koji su obrti bili razvijeni. Posljednji dio posvetit ću kovnici novca koja se izdvajala među djelatnostima u Sisciji i koja je bila prepoznatljiva i izvan nje.

2. SISAK PRIJE RIMSKE VLASTI

Sisak i njegovo šire područje geografski pripadaju panonskoj regiji koja obuhvaća jugozapadni dio Panonske nizine. Ističu se prostrane ravnice Drave, Save i Kupe, te brojne doline njihovih pritoka. Također, veliki značaj za lokaciju naselja ima i Odra. Tri rijeke- Sava, Kupa i Odra su odredile smještaj naselja i osigurale mu izvrstan strateški položaj, a ujedno i ekonomski, trgovački i kulturni razvoj koji ga je karakterizirao prije dva tisućljeća.¹ Rijeka Sava, koja svojim južnim pritocima i utokom u Dunav spaja zemlje Balkanskog poluotoka s Posavinom i Podunavljem, pridonijela je razvoju trgovine. Sisak je povezan i s putom koji vodi kroz Podravinu, prema Beču, a odatle Dunavom i dolinom Morave, koja vodi u središnji Balkan. Također je važna i povezanost Balkanskog poluotoka s Posavinom i Podunavljem i veza ovog dijela jugoistočne Europe s crnomorskim područjem.

Na osnovi toga autori zaključuju da je lokacija današnjeg Siska, odnosno antičke Siscije vrlo pažljivo odabrana, prema kriterijima kojima su se tadašnji narodi vodili.² Taj zemljopisni položaj Siscije ukazuje na to da je to područje bilo naseljeno još od prapovijesnih vremena. Sisak se može podijeliti po razdobljima između kojih postoje velike praznine, jer nema kontinuiteta u arheološkim nalazima. Postoje nalazi iz neolitičkog i eneolitičkog razdoblja, te starijeg i mlađeg željeznog doba tj. halštatskog i latenskog razdoblja kada već počinju rimska osvajanja.³

Ime Panonije se prvi put pojavljuje 156. god. pr. Kr. kod Polibija za vrijeme Delmatskog rata. No prvi podaci koji se mogu smatrati točnima su skupljeni u Augustovo vrijeme. Rimski interes za dolinu rijeke Save se povećao kada su spoznali da je to najkraći, najbrži i najjednostavniji kopneni put iz Italije za istok. Osnivanje kolonije Akvileje 181. god. pr. Kr. bilo je priprema za osvajanje Panonije. Ona je postala glavno rimsko uporište za širenje na istok i sjever. Svi poduhvati koje su Rimljani poduzimali u tim pravcima, oslanjali su se na Akvileju. Zauzimanje unutrašnjosti omogućilo im je da zaštite istočnu jadransku obalu od naroda iz zaleđa. Zato su vjerojatno već u to vrijeme pokušali zauzeti Sisak, stratešku točku između Italije i Dalmacije.⁴

Rimljani su 156. god. pr. Kr. prodrli u Panoniju i opsjedali Segestiku, da bi osigurali dolinu između Save i Drave, zaustavili i potisnuli Skordiske te stvorili uporište u delmatskoj pozadini. To je bio prvi pokušaj osvajanja Siska, ali vjerojatno neuspješan budući da su

¹ Nenadić, Vesna, Prilog proučavanju antičke Sisciae, 71.

² Vuković, Domagoj, Siscija vizija rimskog grada u Panoniji, 125.

³ Burkowski, Zdenko, Sisak u prapovijesti, antici i starohrvatskom dobu, 30.

⁴ Hoti, Marina, Sisak u antičkim izvorima, 134.

Rimljani svoje interese okrenuli Noriku, bogatom željezom i srebrom. Godine 129. pr. Kr. preko Akvileje, Rimljani su prodrli na japodsko područje te prema Panoniji. Klemenc je tvrdio da su Rimljani 129. god. pr. Kr. zauzeli Sisciju, no većina drugih autora se ne slaže s njim. Antički izvori prvi put spominju Segestiku 119. god. pr. Kr. kada su konzuli Lucije Aurelije Kota i Lucije Cecilije Metel poslani sa sjevera da iz Galije prođu u Iliriju. Tim pohodom su trebali nastaviti pokoravanje Ilirika koje je započeto još u vrijeme prvih sukoba Rima s Ardijejskim savezom i Teutom. Svrha tog pohoda je bio nastavak rata s Japodima i Liburnima.⁵

Kako neki autori navode, kada su zauzeli Segestiku, Kota se vratio u Rim, a Metel je nastavio borbu protiv Delmata. No neki autori smatraju da je samo opsjedana, ali bez uspjeha. Drugi smatraju da se to ne može osporiti, iako je čudno da nije bilo nikakvog slavlja ili trijumfa povodom osvajanja.⁶ Od osvojenih zemalja 118. god. pr. Kr. Senat je stvorio zasebnu provinciju Ilirik. Smatra se da je oko 88. god. pr. Kr. Scipion Azijagen pobijedio Skordiske. Građanske borbe u Italiji i Rimu su ohrabrile stanovništvo Segestike, te su oni ustali protiv rimske vlasti. Godine 83. pr. Kr. konzul Azijagen je ponovno zauzeo Sisciju, ali samo privremeno.⁷ Morali su je ponovno napustiti. Grad je i dalje bio nedirnut romanizacijom.⁸

Još je nerazjašnjeno pitanje etničke pripadnosti stanovništva koje je nastanjivalo Segestiku. Prema podacima koji se mogu naći kod Plinija, Strabona i Apijana, sjeverozapadno od Siscije su bili Varcijani, uz rijeku Kupu Kolapijani, a na istoku Osarijati. Dolaskom Kelta u 4. st. pr. Kr. ova slika se mijenja. Smatra se da su Segestanci Panonci nastanjeni u Segestici. Segestika je osnovana u 4. st. pr. Kr. Bila je smještena u meandru Kupe, koja svojim tokom stvara poluotok danas zvan Pogorelac.

Prema Pliniju, Siscija leži na lijevoj obali Kupe, a Segestika na desnoj, na otoku koji ondje čini Kupa dvostrukim koritom. Strabon razlikuje Segestiku od Siscije misleći za Segestiku da je polis, a za Sisciju da je tvrđava blizu Segestike. Strabon je živio od 65. god. pr. Kr. do 25. god. pr. Kr. u vrijeme Oktavijanova zauzimanja Segestike. Iz njegova razlikovanja Segestike od Siscije proizlazi činjenica da je za njegova života osnovana Siscija koja je imala čisto vojnički karakter.⁹ Plinije je podatak razlikovanja Segestike od Siscije mogao preuzeti od starijih pisaca, ali moguće je da su u njegovo vrijeme postojala oba naselja. Možda u vrijeme kada je Siscija već živjela punim životom naselje na Pogorelcu nije više imalo nikakvu

⁵Buzov, Marija, Siscia : grad na tri rijeke, 177.

⁶ Hoti, Marina, Sisak u antičkim izvorima, 135.

⁷ Buzov, Marija, Segestika i Siscija – topografija i povijesni razvoj, 48.

⁸ Hoti, Marina, navedeno djelo, 135.

⁹ Nenadić, Vesna, Prilog proučavanju antičke Sisciae, 73.

istaknutu ulogu nego se pod udarom rimskog stanovništva sve više gasilo. Iz toga se vidi da su autori razlikovali Segestiku kao posebnu cjelinu. Apijan govori o obrani bedema koju su izveli Segešćani, u vrijeme osvajanja koja je poduzeo Oktavijan 35. god. pr. Kr.¹⁰

3. OSVAJANJE SISCIJE

Dolaskom Oktavijana prilike se mijenjaju. Oktavijan je dobio na upravu Ilirik 40. god. pr. Kr. i tada su uslijedile vojne operacije koje su značile i konačno pokoravanje Ilirika.¹¹ U početku Oktavijan nije bio zainteresiran za Ilirik, koji je dugo bio zanemarivan. Domaća plemena su počela ugrožavati sjevernu Italiju. Oktavijan tada šalje u Ilirik Gaja Azinija Poliona. Taj je pohod bio uspješan.¹² Od 35. - 33. god. pr. Kr. pobijedio je Delmate i zauzeo Salonu, potom je pokorio Japode i prilikom zauzimanja njihova sjedišta Metula i sam je ranjen. Navodi se da je poslije toga prošao kroz zemlju Panonaca i tada došao do Segestike.

Smatra se da su bila dva naselja tada, jedno staro Segestika, u kojem su po zauzeću 35.god. pr. Kr. Rimljani boravili kraće dok nisu podigli uporište na lijevoj obali Kupe. To je novo naselje u početku imalo samo vojni karakter, a nakon pomicanja vojnih trupa prema Dunavu, dobilo je oznake civilnog naselja.¹³ Prema Dionu Kasiju, Oktavijan nije imao nikakva povoda da napadne Segestiku. Bilo mu je bitno zauzeti grad kao najvažniju točku zemlje Panonaca, glavno raskrižje putova za istok i jug i kao točku iz koje se moglo dalje osvajati. No Apijan je tvrdio da su Rimljani dva puta napali Segešćane, ali bez uspjeha pa su ovi postali arogantni. Drži se da su postali takvi zato što prilikom prošlih napada Rimljani nisu uzeli taoce iz Segestike.¹⁴ Navodi se da su Rimljani tražili stotinu talaca i da grad primi vojni garnizon. Stanovništvo se tada podijelilo.¹⁵ Stanovništvo se povuklo u šume i povremeno napadalo manje skupine Rimljana. Oktavijan nije želio izdati zapovijed da se spale njihova sela i polja, budući da je mislio kako će mu se dragovoljno predati. Kada se to nije dogodilo, izdao je takvu zapovijed. Paljenje je trajalo 8 dana sve dok Rimljani nisu ušli u zemlju Segešćana. Cilj im je bio postavljanje vojne baze u Segestici koju je s jedne strane štitila rijeka, a s druge zemljana fortifikacija.¹⁶

¹⁰ Nenadić, Vesna, Prilog proučavanju antičke Sisciae, 74.

¹¹ Buzov, Marija, Segestika i Siscija – topografija i povijesni razvoj, 49.

¹² Hoti, Marina, Sisak u antičkim izvorima, 136.

¹³ Ista, navedeno djelo, 138.

¹⁴ Budak, Neven, Povijest hrvatskih zemalja u antici, 151.

¹⁵ Hoti, Marina, navedeno djelo, 137.

¹⁶ Budak, Neven, navedeno djelo, 152.

U gradu su postojala dva sloja stanovništva: aristokracija i puk. Vodeći sloj stanovništva-aristokracija, je bila romanofilski orijentirana i spremna mirnim putem prihvatiti rimsku posadu unutar grada i dati im još sto talaca. Takav stav je rezultirao neslaganjem između puka i aristokracije. Prevagnuo je stav pripadnika nižeg društvenog sloja. Grad se našao pod rimskom opsadom koja je trajala trideset i tri dana, a u operaciji opsjedanja su sudjelovale dvije i pol legije. Oktavijan je dao sagraditi vanjski prsten s dvostrukim jarcima i most.¹⁷ Rimljani su uspjeli sagraditi i dvije poljske utvrde koje su branitelji neuspješno pokušali uništiti gađajući ih zapaljenim bakljama. Osim toga, branitelji su očekivali pomoć od Panonaca, svojih susjeda, koje su Rimljani pokušali spriječiti da se približe gradu. Navodi se da radilo vjerojatno o Oserijatima, Varcijanima i Jasima. To su vjerojatno bili oni Panonci koji su živjeli sjeverno i istočno od Segeste.¹⁸

Važnu ulogu u opsadi mjesta je imala rimska riječna mornarica tj. brodovlje koje je Oktavijan dao izgraditi za tu namjenu kako stanovništvo ne bi imalo izlaz iz grada na rijeku. Opsada je trajala kratko. Kasije Dion navodi kako su brodove dali i rimski saveznici s tog područja, koji su ih dopremili Dunavom i Savom do Segestike. Smatra se da se radilo o noričkim saveznicima ili o brodovima koje su Rimljani zarobili od Tauriska. Spominje i jednu bitku na rijeci između segešćanskog i rimskog brodovolja. Navodi da su branitelji raspolagali jednostavnim čamcima pa nije ni čudno što su ih Rimljani spriječili da probiju opsadu. Kombiniranim djelovanjem na kopnu i rijekama, Rimljani su uspjeli skršiti otpor branitelja.¹⁹ Neki autori navode da je ključno upravo bilo brodovlje koje im je stiglo u pomoć.²⁰

Prilikom osvajanja Oktavijan nije razrušio i zapalio grad već je unutar podignutih bedema smjestio 25 kohorti. Utvrda je bila organizirana kao uporište prvog reda. Bila je podijeljena u dva dijela: jedan je bio dodijeljen domorocima, a u drugom dijelu su bile smještene kohorte pod vodstvom Fufija Gemina.²¹ Apijan navodi razlog zašto je Oktavijan dopustio Segešćanima da nastave živjeti tamo. On drži da je Oktavijan cijenio njihovu hrabrost koju su pokazali u ratu i smilovao im se zbog toga što su se predali prije nego što su bili potpuno poraženi.²² „Neovisno o tome je li njegov čin bio motiviran humanošću ili čistim pragmatizmom, čini se više nego vjerojatnim kako je dobar dio Segešćana ipak preživio

¹⁷ Sanader, Mirjana, *Antički gradovi u Hrvatskoj*, 84.

¹⁸ Budak, Neven, *Povijest hrvatskih zemalja u antici*, 152.

¹⁹ Isti, navedeno djelo, 153.

²⁰ Sanader, Mirjana, navedeno djelo, 84.

²¹ Vuković, Domagoj, *Siscija vizija rimskog grada u Panoniji*, 127.

²² Budak, Neven, navedeno djelo, 153.

opsadu i nastavio živjeti u gradu²³. Oktavijan im je nametnuo samo plaćanje novčane kazne, a zatim se vratio u Rim. To je bilo 35. god. pr. Kr.²⁴

Nakon osvajanja Segestike dolinom rijeke Save je mogla biti uspostavljena veza s Dunavom. Sa Segestikom je pokorena čitava Panonija. Od 35. god. pr. Kr u izvorima se više ne spominje Segestika, nego samo Siscija koja s vremenom postaje najvažnije rimsko strateško mjesto u Panoniji. Prema A. Mayeru, ime Siscije potječe od keltske riječi se (q)- *squ* = trstika, šaš, a ime Segestika nastalo je iz indoeuropskog korijena *seq* koji ima isto značenje.²⁵ Sljedeće se godine Oktavijan vratio na vijest o ponovnoj pobuni Segešćana. Rimom se proširila glasina da su Segešćani pobili vojnu posadu koja se tamo nalazila. Oktavijan se tada odlučio vratiti u Ilirik. Vijest je bilo djelomično točna. Segešćani su podigli pobunu protiv rimske posade i opkolili su utvrdu, a bilo je i poginulih, no Fufije je spriječio ustanak u začetku pa nije bilo većih posljedica. Fufije je bio protjeran iz Segeste no ubrzo ju je ponovno osvojio.²⁶ U Sisciji se nalazila vojna posada, vojna i trgovačka luka i glavni štab za Ilirik. Od 33. god. pr. Kr. Siscija je najvažnija rimska točka u Panoniji, što je postalo značajno u vrijeme Tiberija. Nakon ovoga nekoliko desetljeća Siscija se ne spominje u izvorima.²⁷

4. OD TIBERIJA DO DIOKLECIJANA

Godine 10. pr. Kr. Siscija ulazi u sastav provincije Panonije. Od 6. do 9. godine traje panonsko-delmatski ustanak, poznatiji i kao batonski ustanak.²⁸ Rimljani nisu bili milostivi gospodari, uzimali su prevelik danak i novačili su previše domaćih ljudi u vojsku. Zato su se Panoni i pobunili. Na početku se činilo da će pobijediti pobunjenici budući da su Rimljani držali samo Sisciju i Sirmij, a Panoni ostali dio teritorija. U Sisciju je doputovao Tiberije, a odatle je krenuo na Panone. U Sisciji se tada skupila vojska od nekoliko desetaka tisuća vojnika, tj. 10 legija.²⁹ Smatra se da je tamo boravila *Legia IX Hispana*.³⁰ Vojska predvođena Tiberijem je ratovala protiv njih i uspjela ih pokoriti. Tiberije je učvrstio Sisciju kao važno vojno uporište, tako što ju je opasao obrambenim zidinama i smjestio tamo deset legija, odnosno 60000 ljudi.

²³ Radman Livaja, Ivan, In Segestica, 161.

²⁴ Budak, Neven, navedeno djelo, 153.

²⁵ Marković, Mirko, Antička naselja i grčko-rimska zemljopopisna imena na tlu današnje Hrvatske, 179.

²⁶ Budak, Neven, Povijest hrvatskih zemalja u antici, 153.

²⁷ Buzov, Marija, Siscia : grad na tri rijek“, 178.

²⁸ Nenadić, Vesna, Prilog proučavanju antičke Sisciae, 73.

²⁹ Budak, Neven, navedeno djelo , 153.

³⁰ Hoti, Marina, Sisak u antičkim izvorima, 141.

Kako bi novoosvojena područja bila pod što boljom rimskom kontrolom i kako bi vojska u što kraćem roku mogla stizati i kretati se tek osvojenim i pokorenim područjem, pristupili su gradnji cestovne mreže. Ona je trebala povezivati vojna uporišta.³¹ Izgradnja cesta u Panoniji je započela u vrijeme Augusta i Tiberija, a gradile su ih legije. Naglasak je bio na putu Emona- Siscia- Sirmium. Siscija je trebala biti glavno raskrižje. Glavni smjer je trebao povezivati Galiju i Germaniju s putom preko Siscije i Sirmija za Singidunum, Serdiku, Bizant i dalje za istok.³²

Ceste su trebale povezivati strateške točke u unutrašnjosti provincije Dalmacije, ali su bile potrebne i zbog zaštite sjevernih granica Carstva, koje su August i Tiberije pomaknuli na Dunav i s tom namjerom je izgrađena cesta *ad fines provinciae Illyrici* koja je povezivala Salonu s Panonijom.³³ Pripreme za njezinu gradnju su počele još za Augustova života, no gradnja je počela tek 14. godine. Rezultat je građevne djelatnosti carskog namjesnika Publija Kornelija Dolabele. Kako se postupno rimska vlast učvršćivala u novostečenim krajevima, tako se širila i mreža cesta koja je povezivala gradove pod rimskom vlašću.³⁴

Kada su ugušili ustanak koji je zabrinuo i Rim i cara Augusta, počeo je proces pacifikacije i romanizacije autohtonog stanovništva uvođenjem rimskih uredbi, zakona, širenjem latinskog jezika i rimskih običaja, a rimska božanstva su se prihvaćala kao zasebna ili se izjednačavala s domaćim božanstvima.³⁵ U vojni logor se počinje naseljavati, osim domorodačkog i civilno pučanstvo kao što su trgovci, obrtnici, zabavljači i prostitutke. Tako je Siscija iz vojnog logora prerasla u urbanu cjelinu, sve je više dobivala karakter grada.

Kada je većina vojske krenula dalje na istok da bi se učvrstio sjeveroistočni dio Dunavskog limesa, u drugoj polovici 1. st, Siscija se razvila kao grad. Najprije je bila municipij, odnosno imala je ograničeno rimsko pravo. „Dedukcijom veterana (naseljavanjem zaslužnih isluženih vojnika) ravenske flote za cara Vespazijana iz roda Flavija, dobiva status kolonije“.³⁶ To znači da su svi slobodni građani Siscije uživali jednaka prava kao i građani Rima. To im je bila nagrada budući da su 69. godine u vrijeme građanskog rata pristali uz njega. Osim veterana ravenske flote, u Sisciji je naseljen određen broj pripadnika vladajućeg sloja Italika, kao i određen broj orijentalaca iz pomoćnih četa.³⁷

³¹ Buzov, Marija, Segestika i Siscija – topografija i povijesni razvoj, 50.

³² Hoti, Marina, Sisak u antičkim izvorima, 142.

³³ Burkowski, Zdenko, Sisak u prapovijesti, antici i starohrvatskom dobu, 30.

³⁴ Nenadić, Vesna, Prilog proučavanju antičke Sisciae, 73.

³⁵ Burkowski, Zdenko, navedeno djelo, 30.

³⁶ Nenadić, Vesna, navedeno djelo, 74.

³⁷ Burkowski, Zdenko, navedeno djelo, 31.

Prema sačuvanoj vojničkoj diplomi, grad je podignut na rang kolonije 71. godine kršćanske ere. Upisan je u tribus Quirina koji je bio tribus Flavijevaca. Grad je prozvan Collonia Flavia Siscia.³⁸ Za vrijeme Flavijevaca se podižu velike javne zgrade. Vespazijan je u isto vrijeme dedukcijom veterana kolonizirao i Sirmij. Izbor ovih dvaju središta nije slučajna, nije znak samo careve zahvalnosti veteranima koji su mu ostali vjerni. Pod utjecajem novih doseljenika proces romanizacije bio je ubrzan. Naseljeni veterani su trebali oživjeti i intenzivirati postojeći riječni promet Savom koji je bio izuzetno važan.³⁹ Siscija je bila jedan od rijetkih gradova Rimskog carstva koji je taj status kolonije dobio dva puta. Siscija tada postaje značajno središte obrta, trgovine i prometa.

U doba kada je Domicijan vodio vojne pohode protiv Sarmata i Dačana, Siscija je bila značajno središte prometa i vojnog transporta.⁴⁰ On je ratujući proveo neprekidno osam mjeseci u Panoniji. U tim ratovima Siscija je bila dobro uporište za snabdijevanje vojske koja je ratovala. Na kraju Domicijanove vladavine 95. - 96. godine opet su počeli sarmatski ratovi. Pri pomicanju vojnih jedinica u tim ratovima, neke su bile prebačene u okolicu Siscije ili čak u samu Sisciju. Trajan je prolazio ovim krajevima u dva dačka rata. „Na jednom dijelu Trajanova stupa prikazano je ukrcavanje vojnika i samog cara sa štabom na brodove i polazak na pohod. Riječna je luka vrlo dobro oslikana, s amfiteatrom u pozadini i slavolukom s bigom uz samu luku. Ne može se pouzdano identificirati, ali je moguće da je ta velika i sjajna luka upravo Siscija“.⁴¹

Od 100. godine, nakon podjele provincije Panonije na provincije Panonija Superior i Panonija Inferior, Siscija ulazi u sastav provincije Panonija Superior.⁴² U Trajanovo vrijeme u provinciji su boravile brojne vojne snage, 37 500-39 500 vojnika pa je zbog toga trebalo provinciju podijeliti na dva dijela. Za vojnicima su dolazili i trgovci i civili. Taj proces urbanizacije je završen u prvom dijelu vladanja cara Hadrijana. U njegovo vrijeme Panonija je doživjela veliki procvat i razvoj, a Siscija je bila dio toga. Tome svjedoči i posveta na bazi kipa cara Hadrijana. Tada se razvija i trgovina koja pridonosi razvoju grada. Car Hadrijan je organizirao i carinsku službu u provincijama teritorija Ilirika. Carinarnice su se nalazile uz važne plovne putove, mostove i raskršća pa tako je i Siscija bila jedna od postaja.

³⁸ Nenadić, Vesna, navedeno djelo, 73.

³⁹ Ista, Prilog proučavanju antičke Sisciae, 73

⁴⁰ Burkowski, Zdenko, Sisak u prapovijesti, antici i starohrvatskom dobu, 30.

⁴¹ Hoti, Marina, Sisak u antičkim izvorima, 143.

⁴² Burkowski, Zdenko, navedeno djelo, 30.

Za vrijeme Antonina Pija je bilo sve mirno, bez unutrašnjih borbi, a neprijatelji nisu ugrožavali granice.⁴³ U drugom stoljeću u grad upadaju Kvadi i Markomani, s kojima ratuje Marko Aurelije i protjeruje ih preko Dunava.⁴⁴ Za njegove vladavine su bili brojni ratovi koji su pogodili Panoniju. U Sisciji se nakon Marka Aurelija nalazio velik broj osoba s carskim imenima, pa je moguće da su pojedinci u gradu dobili rimsko građansko pravo.⁴⁵

Grad su pogodile poplave i potres. To se može otkriti na nalazima arhitekture. Novi rast i prostorni razvoj Siscija je doživjela za vrijeme cara Septimija Severa krajem 2. i početkom 3. st, po kojem se prozvala Collonia Septimia Sisica Augusta, skraćeno Collonia Septimia Siscia. Car je Sisciji dao povlaštenu status iz zahvalnosti prema panonskim legijama koje su njega, porijeklom Sirijca, isklicale za cara.⁴⁶

„Mi danas ne znamo zašto, ali je sigurno da je grad učinio Severu neku uslugu. Bez sumnje je to imalo velikog utjecaja na sudbinu grada, značilo je velike promjene, možda u uređenju i financiranju. U Sisciji se pojavljuje ime Septimus što ukazuje na dodjeljivanje građanskog prava. S građanskim i drugim povlasticama, zajedno s oporavkom cijele Panonije, napreduje i razvija se i Siscija, te se urbanistički širi i na desnu obalu Kupe“.⁴⁷

Smatra se da su car i obitelj posjetili Sisciju. Nakon njegova posjeta u cijeloj provinciji vlada mir, stabilnost i ekonomski napredak.⁴⁸ Car je bio s Orijenta pa su se počeli štovati orijentalni kultovi, kao kult boga Mitre, što pokazuju brojni arheološki nalazi s prikazima Mitre i njegovog kulta koji su nađeni u Sisku. Nađeni su i brojni prikazi lava, koji su vezani uz Septimija Severa, jer je napravljena kolonada lavova u njegovu čast. Do tada se lav nije toliko prikazivao, jer je to daleko od njegova podneblja, bez obzira na simboliku snage koju je rimska vlast pokazivala.⁴⁹

Prob je bio sposoban car koji je donio blagostanje u cijelom Carstvu. Bio je rodom iz Sirmija i veliku pažnju je obratio Panoniji i samoj Sisciji. Kovnicu je povećao za sedam radionica. On je prvi u Sisciji počeo kovati brončane medaljone. Po tome se vidi da je Sisciju smatrao barijerom Carstva.

Car Dioklecijan je na prijestolje došao 284. godine. Istaknuo se kao reformator Carstva. Pobjede nad Sarmatima su Panoniji osigurale mir. No Siscija je bila izmučena od njihovih napada. Nakon što su otkrivene zakopane ostave novca, pojedini izvori zaključili su da su

⁴³ Hoti, Marina, navedeno djelo, 144.

⁴⁴ Burkowski, Zdenko, navedeno djelo , 31.

⁴⁵ Hoti, Marina, navedeno djelo, 145.

⁴⁶ Burkowski, Zdenko, navedeno djelo , 31.

⁴⁷ Hoti, Marina, Sisak u antičkim izvorima, 145.

⁴⁸ Ista, navedeno djelo, 145.

⁴⁹ Burkowski, Zdenko, navedeno djelo , 31.

Sarmaćani napadali Sisciju. Car je proveo 293. godinu u Sirmiju u borbama protiv Sarmata.⁵⁰ Smatra se da je u Panoniji bilo mirno od 293. godine. U tim mirnim vremenima Dioklecijan provodi svoje reforme. Ponovno je podijelio provincije. Panonija Superior je podijeljena na dvije manje: Pannonia Prima i Savia. Siscija je postala sjedište Savije, a kako je u njoj bila carska kovnica ona je postala i njezina riznica. Navodi se da je to bilo veliko vrijeme za grad. To se primijetilo i na vanjskom izgledu, grad je dobio novi sjaj, nove građevine i bedeme. Podizali su nove javne zgrade, nove riznice i stambene četvrti.⁵¹

U 3. stoljeću u panonskim provincijama se pojavljuju i zajednice kršćana. To se zna po Decijevim i Valerijanovim progonima kršćana. Zajednice su postojale u Sisciji, Sirmiju, Cibali, Petoviju, Savariji itd. Jedna od kršćanskih zajednica je imala sjedište u Sisciji, koja je bila i episkopalno središte.⁵² Početkom 4. st u Sisciji je bio i biskup Kvirin. Neki navode da se Kvirinova smrt veže uz Dioklecijanove progone, no smatra se da je ubijen 308. godine, tj. poslije Dioklecijanovih progona. On se smatra posljednjih panonskim mučenikom.⁵³ Smaknut je u Savariji, s mlinskim kamenom vezanim oko vrata i bačen u rijeku. U vrijeme Magnencijeva sukoba s Konstancijem II. Siscija je pretrpjela pustošenja, pljačkanje i nered. Magnencije se sklonio u Sisciju i pokušao pobijediti Konstancija. Kako nije uspio, opljačkano blago je ponio sa sobom u Akvileju, gdje su ga ubili. Nakon tih nereda Siscija se više nikada nije oporavila.⁵⁴

5. IZGLED ANTIČKE SISCije

Antička Siscija je bila smještena uz lijevu obalu Kupe, a jezgra grada se nalazila između groblja i crkve sv. Kvirina na sjeveru i današnje župne crkve sv. Križa na jugu. Autopsijom je 1726. godine Marsigli prvi zabilježio kartografski prikaz naselja. Grad je imao nepravilan oblik elipse.⁵⁵ Siscija je smještena između dva potoka Swibitze-na sjeveroistoku, istoku i jugozapadu, i Sculetza- na sjeverozapadu, koji predstavlja ostatke kanala- jarka koji je pratio gradske zidine i zajedno s njima činio snažnu fortifikaciju. Siscija je imala ukupno šest

⁵⁰ Hoti, Marina, navedeno djelo , 148.

⁵¹ Ista, navedeno djelo, 149.

⁵² Sanader, Mirjana , Antički gradovi u Hrvatskoj, 86.

⁵³ Burkowski Zdenko, Sisak u prapovijesti, antici i starohrvatskom dobu, 58.

⁵⁴ Isti, navedeno djelo, 87.

⁵⁵ Isti, navedeno djelo, 43.

vrata.⁵⁶ Nastala je iz vojnog logora kao i većina provincijalnih gradova Rimskog carstva; što je uvjetovalo da je imala ortogonalni sustav gradskih četvrti i ulica.

To je značilo da je imala pravilan raspored ulica i trgova. Sve je bilo vezano uz dvije ulice *cardo* i *decumanus*, koje su se križale na glavnom trgu. Na početku i na kraju tih ulica su bili glavni ulazi u grad na sve četiri strane svijeta. Na glavnom trgu se nalazio hram posvećen kapitolskoj trijadi koju su činili Jupiter, Junona i Minerva, ali i hramovi drugih bogova i božica. To potvrđuju brojni nalazi kipova i božanstava. U Sisciji je bilo sjedište prefekta, gradske uprave, zapovjednika riječne flote, gradskog blagajnika i mnogi drugi. Ima mnogo natpisa koji to potvrđuju. Dva natpisa svjedoče o štovanju Herakla od kojih je zanimljiv onaj koji govori o Sisciji kao koloniji Septimiji.

U razvoju Siscije su prepoznatljive tri faze izgradnje. Prva je pripadala vremenu vojnog logora koji je osnovan između 35. godine pr. Kr i 6. godine, kada je Siscija snažno Tiberijevo uporište. Tu fazu obilježavaju tragovi drvene arhitekture.⁵⁷ Postoje čimbenici koji su uvjetovali takav način izgradnje. Taj prostor je bio aluvijalna zona, naplavna površina koja bez prethodnih predgradnji nije bila pogodna za podizanje objekata i naseljavanje. Rimljani su znali da teren moraju fiksirati i učvrstiti. Objekti prve faze stradali su najvećim dijelom u požaru.⁵⁸ Druga faza pripada ranocarskom vremenu, tj. vremenu otkako se u Sisciji utaborio Tiberije s 10 rimskih legija pa do vremena kada Siscija prestaje biti vojni logor i prerasta u koloniju Flavijevaca. Nju obilježava kombinacija lomljenog kamena vezanog žbukom, odnosno vapnom u kombinaciji s drvenim supstrukcijama u temeljima. Tom su tehnikom izgrađeni i bedemi, pa se može pretpostaviti da je vojni logor, koji je obilježavala drvena gradnja, neposredno pred panonsko-delmatski ustanak, kada je uočena opasnost od okolnih plemena, pretvoren u puno jače utvrđeno središte s pojačanim bedemima, sustavom jaraka i nasipa.

Kada grad gubi svoju vojnu ulogu i prerasta u koloniju te nakon rušenja objekata iz prethodne faze, dolazi do treće faze izgradnje koju i dalje obilježavaju temelji od lomljenog kamena vezanog žbukom, položeni na drvenu supstrukciju.⁵⁹ Na tim temeljima je arhitektura

⁵⁶ Buzov, Marija, Segestika i Siscija – topografija i povijesni razvoj, 51.

⁵⁷ Burkowski, Zdenko, navedeno djelo, 43.

⁵⁸ Buzov, Marija, Segestika i Siscija – topografija i povijesni razvoj 55.

⁵⁹ Burkowski, Zdenko, Sisak u prapovijesti, antici i starohrvatskom dobu , 43.

izgrađena od opeke. „Jedno od bitnih i osnovnih obilježja arhitekture u ovoj fazi izgradnje jest njezina monumentalnost“.⁶⁰

Osim na ostatke arhitekture nalazilo se u više navrata i na ostatke rimskih ulica, iako antička cestovna mreža nije potpuno istražena zbog gustog preslojavanja današnjeg naselja. Raster rimskih ulica se ne poklapa točno s današnjim ulicama, iako odstupanja koja se javljaju nisu velika. Antičke ulice i njihov raster su dali pečat današnjoj gradskoj jezgri. Odstupanja su osjetna samo u jugoistočnom dijelu grada.⁶¹ Gradska komunikacija odvijala se mostovima kojih je bilo nekoliko. Utvrđeni su ostaci dvaju stupova zidanog mosta u koritu Kupe na Pogorelcu, koji je vezao šire područje Pogorelca na cestu Siscija- Andautonija. Ti ostaci mosta leže uz desnu obalu Kupe danas izvan korita rijeke, što znači da je Kupa u vrijeme postojanja mosta za cijelu svoju širinu 30- 40 metara tekla bliže strani Pogorelca. Gradnja tog mosta se može pripisati Septimiju Severu, koji je obavio novu kolonizaciju područja Pogorelca.⁶²

Antička Siscija je imala izgrađenu vodovodnu mrežu. Na njezine ostatke naišlo se na jedanaest mjesta na području današnjeg Siska. Iz toga možemo vidjeti da je cijeli grad bio obuhvaćen vodovodnom mrežom, a osim toga stanovnici su se koristili i bunarima, koji su otkriveni na više mjesta. Prema proračunu o protoku vode, Siscija je dobivala 34 l vode u sekundi, što je bila dovoljna količina vode za opskrbu 20 000-25 000 stanovnika.⁶³ Na vodovod je bila usko vezana i kanalizacijska mreža.⁶⁴

Na području parka, uz rijeku Kupu je otkriven dio prostranih antičkih termi. Utvrđene su dvije dvorane, a pružaju se u smjeru sjever- jug, i razdvaja ih jedna apsidalna niša. U sjeveroistočnom dijelu iskopa se nalazio bazen. Terme se mogu datirati u kraj 2. st. odnosno početak 3. st., kad je grad zadužio javnim objektima ili privilegijama car Septimije Sever. Unutar samih termi utvrđena je još jedna faza obnove, vjerojatno iz razdoblja kasne antike.⁶⁵ Također, u gradu je postojalo i kazalište, dokaz je kameni spomenik s natpisom. Smatra se da je bilo drveno, te da je za gledalište korištena i uzvisina s drvenim klupama.⁶⁶ Također su

⁶⁰ Buzov, Marija, navedeno djelo, , 55.

⁶¹ Ista, navedeno djelo, 51.

⁶² Burkowski, Zdenko, navedeno djelo , 44.

⁶³ Buzov, Marija, navedeno djelo, 54

⁶⁴ Burkowski, Zdenko, navedeno djelo , 45.

⁶⁵ Buzov, Marija, Siscia: grad na tri rijeke, 178.

⁶⁶ Burkowski, Zdenko, Sisak u prapovijesti, antici i starohrvatskom dobu , 48.

otkrivene i mnoge rimske nekropole. Poznato je da su Rimljani svoje pokojnike spaljivali ili ih pokapali na površinama izvan gradskih zidina, a pokraj prometnica.⁶⁷

5.1. PROMET

Riječni promet rijekom Savom, o kojoj pišu Plinije, Strabon i Apijan je najvjerojatnije bio najjači čimbenik u razvoju grada kao trgovačkog čvorišta na ušću Kupe u Savu. „Svi uvjeti od geografsko-strateških do gospodarskih, koji su stvarali riječno pristanište i prije rimske dominacije, osigurali su i kasnije tijekom rimske vladavine, smještaj stanice rimske panonske flote“.⁶⁸

Siscija je kao važno riječno prometno središte trebala imati i svoje pristanište. Terme i forum uz rijeku Kupu su zauzimali prostor u pravcu sjever-jug te tamo nije moglo biti pristanište. Pristanište nije bilo ni sjeverno od termi, jer od tog mjesta Kupa naglo skreće na zapad i onemogućuje plovidbu većim brodovima. Ako se uzme sve to u obzir, pristanište je vjerojatno bilo na jugu grada i to južnije od gradskih bedema. Negdje u blizini je moralo biti i spremište za žito. Terme i forum svojim smještajem nisu ostavljali dovoljno prostora za ostale javne površine. Žito je kao i ostala roba slano rijekom Odrom u unutrašnjost, odnosno u neposredno zaleđe grada.

Kako se širila vlast u novostečenim krajevima, tako se širio i sustav cesta, povezujući krajeve pod rimskom vlašću u jedinstvenu cjelinu. Treba istaknuti komunikaciju Siscia-Sirmium, koja je obale rijeke Save povezivala s jadranskim priobaljem na jugu, a s Podunavljem i s Barbarikumom na sjeveru. „Cesta je bila povezana organski i funkcionalno uz rijeku Savu, ali ne samo zbog pogodnog ravničarskog terena i jezine mogućnosti da na ovom odsječku primi brojne priključne putove, već zbog prometnih i vojnih razloga, kao što su povezivanje brojnih pristaništa i skloništa ratne flote te garnizona na Savi. Cesta je sa rijekom Savom te Kupom, Unom, Vrbasom, Bosnom, Drinom činila integralni prometni sustav. Na taj način je dovožena teška i voluminozna roba“.⁶⁹ Promet rijekom se naslanjao na cestu Siscija-Sirmij koja je bila dovršena još za vrijeme Flavijevaca. Tvorila je jedinstveni obrambeni i ekonomski sustav.⁷⁰

⁶⁷ Buzov, Marija, Segestika i Siscija – topografija i povijesni razvoj, 62.

⁶⁸ Ista, Siscia: grad na tri rijeke, 178.

⁶⁹ Ista, navedeno djelo, 179.

⁷⁰ Hoti, Marina, Sisak u antičkim izvorima, 143.

6. ŽIVOT U SISCIJI

„Siscija, kao veliki i razvijeni grad, veličine 1000 x 300m te kao veliko gospodarsko i prometno središte, morala je imati i razvijenu obrtničku djelatnost, radionice koje su proizvodile robu za potrebe grada, ali je i odašiljale posebice u obližnja područja u unutrašnjost, ali i diljem Carstva“.⁷¹

Cijeli život u Sisciji je počivao na vrlo jakoj gospodarstvenoj osnovi. Bila je vrlo dobro organizirana jaka obrtnička djelatnost. Domicilno stanovništvo prije dolaska Rimljana je imalo razvijene obrte i lako se prilagodilo Rimskom carstvu. U prvo vrijeme kada je Siscija bila isključivo vojni logor, sve je bilo podređeno obrtničkoj proizvodnji oružja i vojničke opreme.⁷² U početku je to vjerojatno bila samo vojno servisna služba, npr. kovačnica ili drvodjelstvo, ali ubrzo je prerasla u pravu metaluršku proizvodnju i obradu drveta u građevinske i druge svrhe.⁷³ „Blizina rudnika u Iliriku na području današnje Bosne, učinili su Sisciju vodećim prerađivačem i proizvođačem metalurške proizvodnje“.⁷⁴ U proizvodnji su se koristile sve kovine: srebro, zlato i bronca. Razvija se zlatarski i filigranski obrt.⁷⁵

U Sisciji se također nalazila stanica za prikupljanje poreza; čija djelatnost datira u 3. st. Tada je od panonsko-dalmatinskih rudnika i siscijanskih metalurga i kovača ovisila obrana Rimskog carstva s obzirom na tešku političku situaciju u Panoniji. Na temelju svih pronađenih nalaza može se zaključiti da su u Sisciji postojale radionice metalne robe koje su svoje sirovine dopremale iz bosanskih rudišta koja su bila smještena uz rijeke Japru, Sanu i Unu. Ti rudnici su zauzimali središnje mjesto među panonskim rudnicima željeza. Željezna ruda se vadila i prerađivala na Japri već u predrimskom razdoblju, a vrhunac rudarske i metalurške aktivnosti je bio za ranog i srednjeg Carstva. Siscija se opskrbljivala metalima iz najbliže rudarske regije s kojom je bila povezana riječnim i kopnenim putovima.⁷⁶

Smatra se da je generalna uprava nad *ferrariarum Delmaticarum et Pannonicarum* bila u Sisciji. Već za Trajana u Sisciji su postojale značajne metalurške radionice koje su prerasle u prave željezare. Kako je u Sisciji pronađen značajan broj fibula, pretpostavljena je siscijanska proizvodnja više oblika. „Za proizvodnju fibula jako profiliranog tipa, autohtonog panonsko-

⁷¹ Buzov, Marija, Zanatska proizvodnja u Sisciji, 173.

⁷² Burkowski, Zdenko, Sisak u prapovijesti, antici i starohrvatskom dobu ,76.

⁷³ Buzov, Marija, navedeno djelo, 175.

⁷⁴ Burkowski, Zdenko, navedeno djelo, 65.

⁷⁵ Isti, navedeno djelo, 76.

⁷⁶ Buzov, Marija, navedeno djelo, 175.

noričkog oblika iz 1 i 2. st, u Sisciji postoje dovoljno uvjerljivi dokazi da se taj grad može smatrati jednim od njihovih najjačih produkcijskih središta⁷⁷. Navodi se da se o organizacijskoj strukturi siscijanske radionice, njezinu opsegu, broju pogona i sl., ne može ništa određeno reći kao i o kasnijoj carskoj oružarni, čije se osnivanje stavlja na početak 3. stoljeća. No smatra se da je i ta radionica morala biti specijalizirana za proizvodnju oružja i to samo za pojedine vrste. Proizvodnja željezne robe prerasla je gotovo u industrijsku proizvodnju, što potvrđuju nalazi ignota iz kojih su se lijevali alati: sjekire, lopate, vile, čekići itd. Koristili su se i drugi alati za sljedeće obrte: kožarstvo, tesarstvo, obućarstvo i klesarstvo.⁷⁸

Puno se radilo i gradilo od drveta što su omogućavale velike i bogate šume oko Siscije, pa je tesarstvo bilo jako razvijeno. Bogatstvo šuma i pašnjaka pogodovalo je lovstvu i stočarstvu iz kojeg se razvilo kožarstvo. To potvrđuju mnogi nalazi alata za obradu kože te ostataka sandala. Siscija se spominje i kao središte za obradu vune.⁷⁹ U razvoju antičkog grada sve se više ukrašavalo i gradilo kamenom i opekarskim proizvodima i to je sve pridonijelo razvoju opekarstva i tesarstva.⁸⁰ Izrađivala se puna i šuplja opeka, crijep, kupe i žljebovi za odvodnju. U klesarskim radionicama su klesali domaći škrljasti i vapnenački kamen dovožen iz kamenoloma u Gorama na Banovini, iz Zagrebačke i Moslavačke gore, ali uvezen je i mramor. Oblikovali su kamen u kipove i reljefe, koji su ukrašavali javne prostore, hramove, ali i privatne zgrade.

Siscija je imala najjaču keramičku proizvodnju u hrvatskom dijelu Panonije, koja je započela krajem 1. stoljeća. Također su se proizvodile i svjetiljke.⁸¹ Među najvažnije obrte ubrajalo se i lončarstvo i staklarstvo. Treba istaknuti i stakleni nakit iz Siscije. Pronađen je prsten koji govori o proizvodnji staklenog nakita u Sisciji. Nalaz staklarske peći u Sisku također navodi na to da je tamo postojao razvijeni obrt. Dobar dio tkanina se uvezio, ali su postojale i tkaoničke radionice i tkalački stanovi u kućama. Postojale su također i uslužne djelatnosti pekare, mesnice i brojne trgovine. Ovo sve nam pokazuje kako je grad tada živio i kako se razvijao.⁸²

⁷⁷ Buzov, Marija, "Zanatska proizvodnja u Sisciji", 176.

⁷⁸ Ista, navedeno djelo, 176.

⁷⁹ Ista, navedeno djelo, 177.

⁸⁰ Burkowski, Zdenko, Sisak u prapovijesti, antici i starohrvatskom dobu, 176.

⁸¹ Buzov, Marija, navedeno djelo, 178.

⁸² Ista, navedeno djelo, 181.

6.1. KOVNICA NOVCA

U mnogim muzejskim numizmatičkim zbirkama u Hrvatskoj i u inozemstvu nalaze se primjerci novca koje je kovala rimska carska kovnica u Sisku.⁸³ Postojanje kovnice u Sisciji je značilo povlastice kakve je imao mali broj gradova u Carstvu. Prema navodima o postojanju keltske kovnice, nastale prije rimske, može se zaključiti da je domaće stanovništvo već tada imalo razvijenu obrtničku proizvodnju te se zbog toga lako uklopilo proizvodnji obrtničkih proizvoda u Carstvu.⁸⁴

Gradu je između 259. i 262. car Galijen dao značaj utemeljivši kovnicu novca. Blizina rudnika zlata i srebra u Iliriku su bili presudni za Sisciju u kojoj je utemeljena carska kovnica novca. Djelovala je 125 godina, kujući najviše brončani novac. U Sisciji je stolovao nadglednik kovnice novca. Zlatni novac kovan u Sisciji prodro je i izvan granica, na sjever do Skandinavije i na istok do Indije. Potreba za kovnicom se javila zbog upada barbara u Rimsko carstvo sa sjeveroistoka pa je trebalo osigurati što redovitije plaćanje vojske. Nakon što je car Galijen ukinuo kovanje sestercija, dupondija i asa, kovnica Siscija prva je kovala svoj novac, bakreni antoninijan. On je uveden umjesto dotadašnjeg antonijana kovanog od lošeg srebra.⁸⁵ Bakreni antoninijan uz aureus, kovan od dobrog zlata, prvi je novac koji je kovala sisačka kovnica. Kovnica je počela kao mala kovnica s dvije radionice. Materijal i majstori su dovedeni iz Rima, iz njegove velike kovnice.

Sličnost sisačkih novaca s rimskim novcima je vrlo velika, zato ih je teško i razlikovati. Podmirivala je najveći dio potreba Panonije. Krajem Galijenova vladanja novac se počinjao zakopavati što asocira na strah i neizvjesnost u provinciji.⁸⁶ Sisačka kovnica je imala svoje uspone i padove. Za vladavine Aurelijana, Proba i Valentinijana bila je najjača kovnica u Carstvu. Kovala je vrlo kvalitetan novac. Umjetnički najkvalitetniji novci su iskovani za vrijeme uzurpatora Julijana Panonskog i Vetranija. Klaudije II Gotski u vrijeme kada ratuje s Gotima, otvara još dvije radionice.⁸⁷

Utemeljenje kovnice u Sisciji je imalo velik značaj i za kulturu i umjetnost. Na novcima se nalaze prikazi specifične numizmatičke ikonografije, utvrđeni u svrhu državne i carske propagande. Na aversima su izrađeni likovi vladara, na tragu suvremene portretistike. Teško

⁸³ Buzov, Marija, Segestika i Siscija – topografija i povijesni razvoj, 63.

⁸⁴ Ista, Zanatska proizvodnja u Sisciji, 173.

⁸⁵ Burkowski, Zdenko, Sisak u prapovijesti, antici i starohrvatskom dobu, 49.

⁸⁶ Buzov, Marija, Zanatska proizvodnja u Sisciji, 174.

⁸⁷ Burkowski, Zdenko, navedeno djelo, 49.

se može zamijeniti siscijski portret s portretom neke druge kovnice, jer se siscijski portreti odlikuju vlastitim izrazom i načinom rezanja. „Portreti na siscijskom novcu po svojim stilskim i fizionomijskim odlikama nalaze se na razmeđi istočnog i zapadnog načina oblikovanja. Oni nisu mršavi i pretjerano gojazni kao stilski suprotni polovi tetrarhijske portretistike“.⁸⁸ Vrhunac vrsnoće kovnica postiže u doba tetrarhije.⁸⁹

Car Dioklecijan je 293. godine proveo reformu cjelokupnog novčanog sustava i odredio da je svaka kovnica obavezna staviti oznaku na svoj novac. Prva Dioklecijanova reforma je bila određivanje stalne težine zlatnika. Drugi dio reforme jest da je umjesto dotadašnjih srebrnih denara i antoninijana uveden novi rimski srebrni novac. Otkrivena je ostava blaga iz tog razdoblja.⁹⁰

7. ZAKLJUČAK

Područje Siska je bilo naseljeno još od prapovijesnih vremena. To je područje odabrano zbog svog važnog strateškog položaja. Rimljani su nekoliko puta pokušavali osvojiti Segestiku, stoga možemo zaključiti da je ona bila vrlo važna. Iako je mjesto funkcioniralo još prije dolaska Rimljana, nakon Oktavijanova osvajanja počinje se razvijati. Tada se u izvorima prestaje spominjati Segestika i počinje se spominjati Siscija. Siscija je postala najvažnija rimska točka u Panoniji. Bila je važna i za vrijeme Batonskog ustanka. Tada se u Sisciji skupila vojska od nekoliko tisuća vojnika. Tiberije je tada utemeljio Sisciju kao važno vojno uporište i opasao ju bedemima. Nakon toga je počeo proces pacifikacije i širili su se rimski običaji i kultura. Nakon povlačenje vojske Siscija je počelo živjeti kao grad. Također se doseljava stanovništvo kao što su trgovci, obrtnici, zabavljači i prostitutke.

Status kolonije je dobila u vrijeme Vespazijana. Za cara Septimija Severa Siscija je dobila povlašten položaj. Za cara Dioklecijana Siscija se razvija još više. Grade se objekti i popravljaju stari. Također je značajno da je u Sisciji bila i kršćanska zajednica i da je Siscija bila važno episkopalno središte. Nedugo zatim Siscija postaje poprište borba između Konstancija II i Magnencija. Tada doživljava pljačkanja i razaranja i nakon toga više se nije oporavila i vratila na staro stanje. Što se tiče samog izgleda grada, Siscija je bila vrlo

⁸⁸ Cambi, Nenad, Antika, 203.

⁸⁹ Isti, navedeno djelo, 203.

⁹⁰ Burkowski, Zdenko, Sisak u prapovijesti, antici i starohrvatskom dobu , 48.

razvijena. Može se razlikovati nekoliko faza izgradnje. U gradu je bila razgranata vodovodna i kanalizacijska mreža. Ulice i trgovi su bili pravilno raspoređeni. Siscija je bila veliko gospodarsko i prometno središte s velikim brojem radionica i brojnim obrtima. Bila je razvijena metalurgija, mnogo se radilo i od drveta, izgrađivale su se svjetiljke, stakleni nakit i još mnogo toga. Car Galijen je u gradu utemeljio kovnicu novca koja je imala veliki značaj za razvoj. Na temelju ovoga možemo zaključiti kako se Siscija u vrijeme rimske vladavine razvila kao pravi grad i u područjima infrastrukture i različitih obrta i bila vrlo važna točka u rimskim pohodima.

8. LITERATURA

1. Budak, Neven, Povijest hrvatskih zemalja u antici, Lekyam international, Zagreb, 2009.
2. Burkowski, Zdenko, Sisak u prapovijesti, antici i starohrvatskom dobu: stalna izložba arheologije, Gradski muzej Sisak, Sisak, 1999.
3. Buzov, Marija, "Segestika i Siscija – topografija i povijesni razvoj", *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, Zagreb, 1993
4. Buzov, Marija, "Siscia : grad na tri rijeke", *Histria antiqua*, Zagreb, 2003.
5. Buzov, Marija, "Zanatska proizvodnja u Sisciji", *Histria antiqua*, Zagreb, 2004.
6. Cambi, Nenad, Antika, Naklada Ljevak, Zagreb, 2002.
7. Hoti, Marina, "Sisak u antičkim izvorima", *Opuscula Archaeologica*, Zagreb, 1992.
8. Marković, Mirko, Antička naselja i grčko-rimska zemljopisna imena na tlu današnje Hrvatske, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2004
9. Nenadić, Vesna, "Prilog proučavanju antičke Sisciae", *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, Zagreb, 1986.
10. Radman Livaja, Ivan, In Segestica, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, Zagreb, 1996.
11. Sanader, Mirjana, Antički gradovi u Hrvatskoj, Školska knjiga, Zagreb, 2001.
12. Vuković, Domagoj, Siscija vizija rimskog grada u Panoniji, Centar za kulturu "Vladimir Nazor", Sisak, 1994.